

ՆՈՐ ԳՐՈՆԻԿԻ

Կարգացի.

Ապրտամբեր է ժողովուրդը բոլոր.

Հըրապարակ՝ ճամբայ գրաւել է կուս՝ խորիստ.
Են իր սուրբին՝ աղաղակներն «Հաց ու գործ»,
Ունի հազար կուրծքեր իրեն շերտափակ »:

Կարգացի.

Անապակի կը մնան պալատ՝ սըրճանոց.

Պատըզգամները փակ են, փակ են դռներն,
Կ'անցնին քաղքէն պահանջողներ զինավառ
կը պատրաստուին սուգեր՝ ողբեր կ'ենթադն.

Ջոկատ մ'հետի զինուորներու գունաթափ,
Ո՛վ չուսուցիւն... մըրստներուն վրայ կրակեց.
Ինկան ասոնք, ըսպառնալից, գողեցիկ.
Խաթիւն փոշին. և կը մընան անվըրժ:

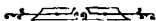
Նօթի էին, հայրեր էին. ներքին բնազդն
Արդարութեան մըղեց զանոնք հետադարձ.
Ինկան...

... Ելայ սրբոյս մէջտեղ զարնըած.

Արիւն նըկուն յանկարծահաւտ սոսկումէ:

— Որո՞ւ յանցանքս... — ըսի ձայնով մը մեծ ես:
Եւ անունով ծախուածներուն, խեղդուն,
Ինկածներուն 'եղբայրասպակ գործերուն'
Ըստուերին մէջ անիծեցի բան մը ես:

Թրգմ. Հ. ԱՐՄԵՆ Դ. ՂԱՅԻՆԵԱՆ

ՓՈՒԳԻ ԶԱՒԱԿՆԵՐԸ

ԳԼՈՒԻ Գ.

ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԻՏԸ

(Շար. տես. 1920 թ. 4. էջ 274).

▽ ▽

Ճիւղնտա փիղանոյի նկարը, որ կը զետ.
նուի Աստիգի Ս. Փրանկիսկոսի եկեղեցւոյն
մէջ, և որ կը պատկերացնէ զՔրիստոս խաչին
վրայ՝ հրեշտակներէ երկրպագուած, և Կուս.
տոյ Սիենացիի Բիւզանդական Տիրամայրը՝
համակ իտալական քնքրութեամբ օծու.
կ'աւետեն արուեստի երկինքներուն մէջ
մերձաւոր արշալոյսին առաջին նշոյլները:
Այդ երկու նկարներուն մէջ՝ դեռ կայ հին

արուեստին դաշնադրական խստութիւնը,
բայց արդէն կը նշմարուի նշանը, թերեւ
անգէտ, զարթումի մը. առաջին նոր պայ.
ծառութիւնն է՝ դէպի արեւելք՝ երբ դեռ
աստղերը կը փալիլին գագաթնակէտին
վրայ:

Թո՛ղ անցնին սակաւ տարիներ և արդէն
նոր արշալոյսի մը թուականը խաւարին
յաղթած է:

Ձիմարուէ, Որբուհի Մարիամ Նովէ.
լայի եկեղեցւոյն համար շինած իր Տիրա.
մօրով, կը խանդավառէ ժողովուրդն որ իր
պատկերը թափօրով կը շրջեցնէ քաղաքին
փողոցներուն մէջ և ճիւղատոյ, նկարին մեծ
թատրերգակը, կը յարթահարէ վարպետն և
յաղթանակել կու տայ կենանք քրմական
նկարին մէջ և Աստիգի, Հոովմի, Փլորեն.
տիոյ և Պատաւիոնի մէջ, և նսեմացնելու
չափ կը գերազանցէ մինչև իսկ իր յաջորդը՝
Ջիւնցի Անդրէաս՝ որ նկարեց հազարագիւտ
վարպետութեամբ Ստրոցցի մաստուրը:

Հիմայ արուեստի երկինքները կը շող.
շողան ու լոյսը մօտալուծ է:

Կը բարձրանայ ժիւ դարը. ահաւասիկ
Ք. Փանկիւլցի Մագուլինոն որ կը ձեռ.
բազատուի ճիւղատական ձեւերէն. ահա իր
երեւելի աշակերտները Մագաչիոն և Փրա.
փիլիպպոս Լիփփին, որ մեծագոյն զօրու.
թեամբ խնամեցին արտայայտութիւնն ու
մանրամասնութիւնները Մագաչիոյ, որ
Դոնաթիլիոյն և Բրունէլլէսկոյին բա.
րեկամ եղաւ, արուեստի պատմութեան մէջ
տպագրած է անջնջելի հետք մը, վասն զի
իր սեփական ոճին՝ սեպագեղականն եղաւ,
և ընդհանրապէս ճանչցուած մեծ և ազնիւ
անհատականութիւն մ'եղաւ՝ թէպէտեւ ծա.
ղիկ հասակի մէջ մեռած ըլլայ և դեռ
փառքին միջօրեային մէջ:

Իրմէ վերջը՝ ճենթիլէ դա Պարրիւնոն,
կարգուեան կրօնաւորի մը պէս ընքուշ
ու խորհրդաւոր, և հետեաբար իբրեւ արեւ.
զական առաջին ճշմարիտ ճառագայթն՝
որ արշալոյսին, շլացութիւններն կը փա.
րատէ և երկիրը կ'ողողէ համակ լուսով:

Պրա Բէաթոյ Անճէլիոյ, խորհրդաւոր
քաղցր և բարեպաշտ և քննոցցոյ Կոցցոլի,

իր աշակերտը, աշխոյժ ու զուարթ ինչպէս արտայտն, որ օրուան երևումը կ'ողջունէ: Այլ ևս լոյսն եղած է, արուեստին փառաւոր աստղը ճամբայ ելած է դէպ ի միջօրեան: Բոլոր երկիրը, այդ թոյլ գգուանքին տակ, զուլա կը բարձրացնէ նոր կեանքի մը, մանաւանդ թէ կեանքն ինքնին է որ ձեռքը կ'առնու վրձիններն ու պընակիտը:

Ինչպէս արեւը, օրուան մը պատմութեան մէջ, կարգ առ կարգ կը շրջի միջօրեականներն՝ աւետելով բոլոր ժողովուրդներուն պայծառ կէսօրը, նմանապէս, արուեստի պատմութեան մէջ, ամէն նոր արուեստագէտ կարծես թէ կը կրկնէ մեռնող կէսօրէին վերջին խօսքերը. Licht, Licht, mehr Licht noch! «Լոյս, լոյս, դեռ աւելի լոյս»:

Սանդոյ Բոթթիչէլլի, Ժե. դարուն առաջնորդ բանին, վայելուչ, նուրբ, բուն իսկ առաջին արուեստական անհատականութիւնն է՝ որուն կը հանդիպենք:

Իր «Գարնակ Ալյաքսանդրիւն», «*Allegoria della Primavera*» նուրբ զգացման հրաշալիք մ'է և մեծ ինքնատպուլթին: Ո՛վ կրնայ յոռնալ իր այդ հիանալի նկարին մէջ Հերմէսի դէմքն և Յաւերժահարսերու երրորդութիւնը: Սանդոյ Բոթթիչէլլի եղաւ իսկապէս գերագոյն և մի և նոյն ժամանակ արուեստական ու գրական եռանդեամբ լեցուն, վասն զի իր ձեռքով պատկերազարդեց Աստուծային կատակերգութիւնն և Հերոնիմոս Սավոնարոլայի գործերը:

Իր ժամանակակիցները՝ Դոմենիկոս Կիրլանդաիոյ, ազնուապետական իրապաշտութեամբ մը ցայտուն, և փիլիսոփայութիւն, որուն գործը զօրեղապէս զգայուն է: Հոովմայ Մինիտայի Սրբունի Մարիամ եկեղեցւոյն մէջ Ս. Թովմասի պատմութիւնը գործարկեց, որ դեռ այսօր ալ գովասանքի ու հիացման առարկայ է:

Կը յաջորդէ Անտոն Փոլլաիուոլոյ՝ յաւորտ պատգամաւորներու փոքր խմբով մը, մինչև որ հաճ հակայն՝ Անդրէաս դէլ Վերրոքքիոյ որ կ'օգտուի ժողովրդական

տիպարներէ զգացումներն արտայայտելու համար, գերագոյն նաև՝ կազմած ըլլալով Լորենցոյ դի Գրեդի, Փերուճինոյի և Լէոնարտոյ դա Վինչիի պէս աշակերտներ: Բարթոլոմէոս Գոլլէոնի ձիաւոր արձանը, զոր Վերրոքքիոն կաղապարեց և որ հիմա կը բարձրանայ Վենետիկի Սուրբ Յովհաննէս և Պողոսի հրապարակին մէջ, բաւական է ինքնին արուեստագէտին համբաւը շինելու: Եւ իր Կոյսը յորս ստրպիտոս մէջ Գրասենեակներու ճեմելիքին մէջ (*Galleria degli Uffici*), Ո՛րչափ եռանդ, որչափ քաղցրութեան այդ Տիրամօր դէմքին վրայ, Հիմա կատարեալ վերածնունդի մէջ ենք, լոյսը գրեթէ միջօրեական է. «Օր ըստ օրէ» կը թուի աւելցուած ըլլալ:

Ղուկաս Սինիորէլլի Միքելանճէլոյի զաւուստը կ'աւետէ. Պետրոս Փերուճինոն՝ Ռաֆայէլին:

Սինիորէլլին նախնականներու մէջէն աւանդէն աւելի ինքնատիպ է, և շատ ժամանակ անձնածանօթ մնաց. ապահովապէս ան կրնայ Բուռնարտոտի հետ մրցիլ ոճին նմանութեամբ ու յղացումի սաստկութեամբ:

Փերուճինոն իրեն բոլորովին յատուկ նոր կերպ մը կը ստեղծէ. քաղցր, զգայուն, միզրածորան, որ յետոյ Սանցիոյին հետ անյաղթելի բարձրութեան մը հասաւ:

Իրենց ժամանակակից, գրեթէ հասակակից, Փինտուրիգզիոյ մեծ զարդանկարիչ Վատիկանի Բորճիա դստիկոնին, յատուկ անհատականութիւն մը երևան չի բերեր, բայց ամենաբարձր համարման մը հանճարը:

Այս միջոցին, մինչդեռ Փլորենտեան դպրոցը Լէոնարտոյի, Միքելանճէլոյի և Ռաֆայէլի յայտնութիւններով արուեստին միջօրեան կ'ողջունէր, նկարչական գործունէութիւնն ուճազարդ կ'եռար նաեւ վերին իտալիոյ մէջ, պարագլուխ ունենալով Փրանկիսկոս Սցուարչիոնէն և մանաւանդ իր մեծ աշակերտը Անդրէաս Մանտենյան՝ որ իր նկարները կը նկարէր իբր թէ զանոնք կը քանդակագործէր և որուն յիշատակը Գրաթիոն (*Pietà*) Միլանի Բրեւոյի պատկերաթանգարանին մէջ կողմնակի տեսնուած յանդուգն ու խաբէական է:

Լուսնեցոյ Գոստաս և Փրանկիսկոս Ռաի-բուլինի կը պատրաստէին Բեռնարդինոս Լուիսիի և Կառուսինցիոյ Ֆէրբարիի գալուստը։ Յետոյ Վենետիկի մէջ Յովհաննէս Բեւլինի, Քրիվէլին, Կարպաշիոն, Չիմա դա Քոնէլիանոյ՝ կ'աւետէին Ճիործիոնէն, Դիցիւանոն և Պոլոս Վիլոնէզէն։

Լէոնարտոյի երևումն, արուեստի թագաւորութեան մէջ, կը նմանի Քրիստոսի գալուստեան, հեթանոս աշխարհին մէջ, հանդիսաւոր ժամն է՝ ուր արեւը միջօրէին կը հասնի։ Առաջին անգամ է, այսինքն Գալիլէոսէն դար մ'առաջ, գիտութիւնն արուեստին կը կապուէր ու կը ստեղծէր... զուրկ գործոց Ըրբրիքը, որ կը գտնուի Ենորհաց սեղանատան մէջ։ Լէոնարտոյի գործն արդիականութիւնը կ'աւետէ. յեղափոխութիւն մ'է արուեստական բարեշրջման սիրապետութեան մէջ։ Ընտիր դիտող և նուրբ ան կը նախատեսէ իրերուն երբեքն էութիւնն և կը թարգմանէ զայն նկարներուն մէջ։

Ան չի կրնար կենալ ո՛չ Ռաֆայէլի ոչ Միքէլանճէլոյի հետ։ Ասորը հանճարը, տաճարակի վրայ կեցող հետեակ զինուորին պէս, ուղղակի կը յառաջանայ, բայց ի հարկին օգտուելով մերթ փոքրամէնոյն մերթ Ղուկաս Սինիորէլլին։ Ընդհակառակն Լէոնարտոյ իր դարէն օտար է, իր ժամանակէն դուրս է, դուրս մերինէն. մենակեաց ինչպէս Երգիսա լիւր, միակ արուեստական աստուածութիւն ասանց ստորագելիքներու։

Իր արբանեակներէն միայն Բերնարդինոս Լուիսին կրնայ նկատուիլ իբր Լէոնարդեան ոճին ճաղցր շարունակողը, վասն զի իր նկարներուն մէջ կը յայտնէ Լուիս արտական գեղեցկութեան համակ փափուկ շնորհքը, բայց կեսար դա Սեքստոս, Մարկոս դ'Անճիոնէն, Անդրէաս Սալաիոնոն, Յովհաննէս Բելտրաֆֆիոն Վարպետին արժանաւոր շարունակողները չեղան։

Բուն իսկ լիամիջօրէին մէջն ենք։ Միքէլանճէլոյ հակադրած ևս բարձրանայ, Ռաֆայէլ անցեալը կը յաղթարձարէ, Տիցիանոս գոյներուն արին կը խառնէ և վենետիկի մարմարիոններուն անգամ կենդանութիւն կու տայ։

Մեծ մրցակցութիւն մ'էր՝ ոչ միայ արուեստական տիրապետութեան մէջ, այլ նաև դիւանագիտական, գիտական ու գրական տիրապետութեան մէջ։

Վերջապէս Յուլիոս Բ. և Լեոն Ժ. է դարն էր՝ ուր Գրիստոփոր Գոլոմպոս Ա. մերիկան կը գտնէր, Վասկոյ դի Կաման Բարեյուսոյ Գիւլիսը կը շրջէր, Փրանկիսկոս Ա. և Կարլոս Ե. աշխարհի տիրապետութեան վրայ կը մացառէին, Մարտինոս Լուտի պապական կոնդակը կ'աշխարհէր, Նիկողայոս Մաքիմէլլին գրել կու տար «Իշխանը», Լուդովիկոս Արիստոն (Օրլանդոն կը շարադրէր և Պետրոս Լուդովիկոս Փալեստրինան կը գրէր հոյակապ Կայր Մայրը (Stabat Mater) երկխմբերգով։

Այդ ժամանակ Միքէլանճէլոյ Յուլիոս Բ.ն ճովը կը կենար, շրջապատուած տասներկու ծիրանաւորներէ, Կարլոս Ե. Տիցիանոսին գետին ինկած վրձինը գետնէն կը վերցնէր, Լեոն Ժ. հոգեվարք Սանցիոն կը համարուէր, Փրանկիսկոս Ա. Լէոնարտոյին առջև զուլիւր կը բանար և Փարլիլի մէջ Չելլինիի կ'այցելէր անոր աշխատասենեակը։

Սակեղար, մասնաւորապէս իտալական արուեստին համար, վասն զի Ռուբէնս, Վան Տէյք, Վելասկէս, Նիկողայոս Փուսէն, Իսմերանտ, Մուրիլլո, դեռ երեցած չէին. իրենց փառքը մերինին ցոլացումը պիտի ըլլար, պէտք էր եկող դարուն մէջ շողար։

* *

Լէոնարտոյն, Ռաֆայէլէն, Միքէլանճէլոյն և Տիցիանոսէն վերջ՝ երեկոյն կարճ ու սոգոյն է ինչպէս խոր ձմերուան մէջ։

Սեքստոսիանոս Դիլ Փիոմբոն կ'օրինակէ Բուռնարոտին, Յուլիոս Ռոմանոս կը նըմանցնէ Ռաֆայէլը, Թիէֆոլտո՝ կ'այսպիսիէ Տիցիանոսն և Պոլոս Վերոնացիի արուեստը։

Աչքի զարնող քանի մը հոգիներ դեռ կը յաղթահարեն միջակներուն բազմութիւնը բայց հանճարները սակաւաթիւ են, գոր-

ծնրն այլ ևս զարմանալի չեն, վերածնութեան արեւմուտքը նուազ գեղեցիկ է քան իր արշալոյսը, արինազոյն, աղօտ, զրեթէ հիւսիսային արեւմուտք մ'է:

Արուեստին հանճարը կը ճնանայ, բայց գիտութեանը կը ծագի. այն օրն ուր Միքիէլանճելոն կը մեռնի Գալիլէոս կը ծընանի⁽¹⁾:

Բայց այնչափ արուեստագէտներու անխոնջ զործը պէտք էր իր պտուղները բերել: Իրաւցնէ իտալիան արուեստին սրբավայրը դարձաւ, ամէն երկիրներու արուեստագէտներն եկան իրենց ծարաւն անցնելու երկրին մէջ, հոն ներշնչութիւն ստանալու և բուն ժող դարն եղաւ որ նկարչութիւնը ճիսացուց հայրենիքի սահմաններէն անդին. վեցհարիւրին եղաւ որ Դաւիթ Տենիերս, Պօղոս Ռուպենս, Անտոն վան Տէյք, Հալս ֆրանս և Դիէկոյ վելաւազէս ոկիգը տուին արդի դարուն՝ յետ ուսումնասիրած ըլլալու մեծ իտալացիներու զործները:

*
* *

Արուեստին պատմութեան մէջ Միքէլանճելոյ տիտանական զէմքն իսկապէս վեհապետական է: Թիրաւի ան կը ներկայացնէ արուեստական կատարեալ երրորդութիւն մը, վասն զի եղաւ վեհագոյն քանդակագործ մը, հիւսնալի նկարիչ ու երեւելի ճարտարապետ: «Միվաչա»ը, «Լինդ» հանրական Դատաստան»ը և «Ս. Պետրոսի գմբէթը» կը յայտնեն ապշած մարդկութեան անոր հանճարին զօրութիւնը:

Լէոնարդոյ զա վինչին հանճարի ընդարձակութեամբ անտարակոյս կը գերազանցէ զայն, բայց նպատակներու փոփոխականութեամբ և ամէն գիտութեան վրայ ճառելու մարմաջէն բռնուած ըլլալուն համար՝ չափազանց հատակոտորներ թողուց, չափազանց ընտրական փիլիսոփայութեան զործեր, այնպէս որ մեզի թոյլ չի տար լուրջ քննութիւն մը կատարելու իր արուեստագէտի յատկութեան վրայ:

Թեհրէս, եթէ մեր ձեռքը հասած ըլլար փրանկիսկոս Սֆորցային համար քանդակած ձիաւոր արձանն, որուն համար անդամազնութեան այնչափ խանդավառական ուսումներ բրաւ. եթէ իր «Լնթրէ»ը խանդարուած չեղնար ժամանակէն ու զինուորական վանդալականութենէն, Սիրֆիէրոյի որդին արուեստական գերագոյն հանճարն եղած պիտի ըլլար՝ զոր մենց պարտաւոր պիտի ըլլայինք նկատի առնելու, բայց սակայն իր զործերուն մեծ մասը կորուսած է անհետ, շատեր կիսակատար մնացած են, այնպէս որ կատարեալ ուսում մը կարելի է իր զորդի ու զինականի զործունէութեան վրայ միայն կատարել:

Լինդականութիւն Միքէլանճելոյ, իր մեծ զի յղացումներուն մարդըութեամբ, դեռ այսօր ալ մեր աչքերուն կ'երևի վերածնութեան իրը ամենէն եզակի արուեստագէտը. իր արուեստը բնաւորութեամբ և արտայայտութեանց կապակցութեամբ, Տանդէ Ալիկիէրիի ու Ռիգարտոյ վականէրի արուեստին կը համապատասխանէ:

Թիրաւի այդ երեք մարդիկ անհզօրէն մեծ են, վեղայի հին աստուածութեանց պէս զօրաւոր ու բուռն են: Կարգացէ՛ք Դիօթիքին քանեմէկերորդ երգը, զիտեցէ՛ք «Լինդանրական Դատաստան»ը Սիստինեան մատուրնի մէջ, լսեցէ՛ք «Աստուածոց վերջալուսի»ն երրորդ արարուածն, և անակնկալ պիտի երևի ձեզի բանաստեղծին, նկարչին ու երաժշտին մէջ եղած կապակցութիւնը, թէն առաջին քննութեան չկարենաք պատճառները գտնել:

Բայց պատճառները կան ու ճշմարտին չափազանցութեան մէջ կը կայանան, զոր այդ երեք հանճարներն իրենց զործերուն մէջ կը ցուցնեն:

Թիրաւի Տանդէն իր անձինքներուն կուտայ բոլոր ախտերն ու բոլոր առաքինութիւններն, ու զանոնք չի նկարագրեր ինչպէս որ անոնք կ'երևին իրականութեան մէջ, այլ կը շեշտէ, կը չափազանցէ զանոնք, այնպէս որ իր դիւցազներն մարդկայէս անոնց տէր կ'ըլլան և կատարեալ խորհրդանշան կը դառնան բարի

1. 18 փետրուար 1564.

կամ չար կրքերու զորս իրենք կը ներկայացնեն⁽¹⁾։

Պատկառելի են նաև միջէլանճելական դէմքերը, մեր խառնուածքին անյարմար գերմարդկային ուժ մը, կորովութիւն մը զանոնք բոլոր կ'ոգևորէ։ Մինչև իսկ իր տիրամայրերուն ուռած դնդերներն հսկայ ցեղերու լայն ուսերը կը ցուցնեն։

Նմանապէս Ռիգարտոս Վակնէր նկատուած է իբր բացառիկ անհատականութիւն մը, վասն զի ինքն ալ նոյնպէս երաժշտական բոլոր զգացումները կը չափազանց՝ սովորական սահմանէն անդին տանելով զանոնք, իր սովորական գործերը կը զարգարէ այն մեծաշառաչ բազմաձայնութիւններով՝ որ մինչև անգամ չափազանց կը մեծցնեն իր Վալհալայի ստակալի աստուածութիւնները։

Այս դէպքով դարերու հեռաւորութեամբ, մտածման այս երեք ըմբիշները, ստեղծական հանճարի կապակցութեամբ, ի միասին կը գտնուին և արեւակից կը թուին մեզի, այնպէս որ հոգեփոխութեան հաւատացող մը՝ առանց վարանելու պիտի ըսէր թէ՝ Տանդէին հանճարը Միջէլանճէլոյին մէջ մարմնացած է և Միջէլանճէլոյին հանճարը Ռիգարտոս Վակնէրի մէջ վերականգնանացած է։

*
* *

Միջէլանճէլոն ուրեմն հանճար մ'էր, որ իբր արուեստագէտ՝ հեռադէտի մ'ուսնաձեւերու մէջէն կը տեսնէր մարդկութիւնը, իրմէ նկարուած ամէն մի մարդ՝ Հելլադէս մ'է կամ Սամփոսոն ամէն մի կին՝ Յուլիթ մը կամ Քլորինդա մ'է, և ան ո՛չ միայն հակամէտ է ձեւերը չափազանցելու, այլ արտայայտութիւնն ալ կը չափազանցէ, իրեն համար սէրը կիրք մ'է, ցաւը ստրնգանք մ'է, խորշումն ատեւութիւն մ'է։ Վերջապէս չէզոք զգացում-

ները նկարագրելու անընդունակ մէկն էր, այն թեթեւ գոյներու զուգախառնութիւնն՝ որ կը գտնուին ընդմէջ համակրութեան և սիրոյ, ընդմէջ խտրատումին և ցաւին, ընդմէջ զայրոյթին ու բարկութեան, անյարմար էր մեղմ զգացումներ ներկայացնելու՝ որոնց մէջ Ռափայէլը գերազոյն է։ Միջէլանճէլոն մեծ է միայն ծայրայեղ կրքերու արտայայտութեան մէջ, որովհետեւ այդպէս էր իր բնաւորութիւնը, որովհետեւ ան չէր կրնար իր անհատական նկարագրը յեղաշրջել։

Ասոր համար, այս գերազանցօրէն հրաշալի հականերու ստեղծողին նկարներուն ու քանդակներուն առջև, մենք նախ տարտամ երկիւղի մը զգացումը կը զգանք, ճիշդ նման անոր՝ ուսկից յանկարծակի կը բռնուին՝ երբոր ընտելանն իր մեծ լուսնութեամբ կը ծանուցանէ մերձաւոր փոթորիկը, փոքր ու անզօր կը զգանք զմեզ, և երբ նաև այդ առաջին ապշութեան զգացումն անհետացած է, պէտք ենք ճանչնալ՝ որ Միջէլանճէլոյի արուեստը յարատեւ հրապոյր մ'է, որովհետեւ մարդկութիւնը կը ներկայացնէ մեզի այնպէս ինչպէս որ պիտի ուզենայինք, բայց ոչ ինչպէս որ է իրականութեան մէջ, կը գոհացնէ վերջապէս մարմնական, իմացական ու բարոյական կարողութեան այն տգիտ իղծ՝ զոր ամէն մարդ արծարծած կը տեսնէ իր մէջ։

Ո՛հ, «Դատաստանին» լայնալանջերու և արուեստական դնդերներու գեղեցիկ մերկերն որ միակ մարմնոյ մը մէջ կը յայտնեն կուտակուած տասն մարդոց ոյժը, մեծ վեհափառութեան արտայայտութիւնն որ կը կարդացուի «Մուլէսի» դէմքին վրայ, որ ամենէն պատկառելին է երկրիս բոլոր ծիրանաւորներու մէջէն, խորին ու մեղաւաղձու մտածութիւնը լորենցոյ Միտիչիին արձանին՝ որուն երեսանոցով ստուերագրած ճակատին վրայ մտածութեան շատ աւելի աստուկութիւն կայ՝ ինչ որ չկայ այնքան կենդանի իմաստասէրներու ճակատին վրայ։

Եւ «Լիդանուր Դատաստան»ը։

(Շարքումակելի)

Հ. Ս. ՏԵՐ-ՄՈՎՍԵՅԱՆ

1. Ընթերցողն որ կը փափաքի ըզրափելի ապացոյցներու՝ թող կարդայ հեղինակին «Հանճարի մարդն իբր բաժնասեղմ» զբրին երկերոյ զուգում։